

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Маргарет Др. Димитрова

за дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност 05.04.17 (Български език)

Докторант: Красимира Стефанова Хаджиева,

ЮЗУ „Неофит Рилски“, Филологически факултет, Катедра по български език

Тема: *Посесивността в българския език – типологичен аспект*

Дисертацията на Красимир Хаджиева е посветена на сложен проблем, решаването на който изисква широки лингвистични познания и култура, както и познаването на огромна научна литература. Целта на труда е да се открият и обяснят спецификите на езиковата категория „посесивност“ в българския език – в моделите и езиковите средства, чрез които се построяват посесивните структури в българския език. За осъществяването на тази цел е избран и най-подходящият начин и методология – чрез подходите на лингвистичната типология. Обхватът на използваните паралели е респектиращ, той показва отлични умения за лингвистичен анализ и оценка, за открояване на онези данни в пространни езикови описания на малко познати езици, които най-добре ще послужат за очертаване на *differentiae specificaе* на българския език. Показано е общото и различното спрямо редица езици; с цел да се изяснят спецификите на българския език авторката съпоставя с множество езици – славянски, балкански, скандинавски, ирански, тюркски, монголски, угро-фински, както и с малко познати езици като оджибуе, паамски, мангуерски. Наистина само на фона на тази широка картина, чрез отличното владение на методите на лингвистичната типология, може обективно да се покаже характерното за българския език, да се надскочи обичайната дескрипция и да се направи задълбочен анализ на избора на средствата (и техните особености при употреба, на тяхната семантика, а в често и на техния произход), които използват българския език за означаване на притежание и принадлежност и да се потърсят причините за този избор. Тъй като авторката познава обширна литература и владее адекватната за такова изследване лингвистична терминология, тя успява така да очертае характерното за българския език, че то да може да бъде включено в бъдеще в световни лингвистични бази данни, какъвто е Световния атлас на езиковите структури (WALS), в който липсва информация за българския език в картите, които представят средствата за изразяване на посесивност. И това е един от несъмнените приноси на тази дисертация.

Тъй като посесивността е явление, което в световен мащаб е привличало вниманието на редица изследователи на различни езици и е описвано с различен терминологичен апарат и подходи, в първата част на дисертацията си Красимира Хаджиева излага с вещина основните подходи и заключения в лингвистичната наука, като изработва своя терминологичен апарат и обосновава своята методика. Избрала и защитила своя инструментариум, тя го използва последователно в своите анализи. Например убедително тя говори за псевдопосесивни структури, като *Genitivus obiectivus/ subiectivus*, и изрежда посесивоподобните структури, доказвайки, че използваните за други езици тестове за откриване на такива структури с успех може да се прилагат и за български език. Това само по себе си е принос не само към анализа на българския език, но и към проучванията по лингвистична типология. Използваната литература надхвърля 160 заглавия, сред които са утвърдени автори като Емил Бенвенист, така и най-нови издания от 2011-2013 г., като подробно е разисквано изследването на Петя Костадинова и широко са използвани наблюденията на Руселина Ницолова. Същевременно Красимира Хаджиева прилага постижения на множество други автори (описващи било конкретен език, било анализиращи посесивността чрез сравнително-исторически или контрастивни методи), които не са били използвани досега при анализ на посесивните структури в български език. Положителна страна на работата е, че авторката ѝ дава аргументи за своите тези, като извлича материал от множество езици (срв. напр. стр. 77). На стр. 94 тя дава от каква формулировка на посесивността ще се ръководи в работата си като „отношение на притежание или отношение на принадлежност между някакъв притежател (посесор) и някакъв обект на притежание (посесум)“ и последователно се ръководи от това определение и използва тези термини в изложението си.

В дисертацията са дискутирани едни от най-интересните страни на българския език и са търсени причините за тяхното развитие, като често се предлага и хронологизация. Например за използването на местоименни посесивни клитики към нечленувани роднински названия, след съпоставка с шведски и оджибуе, Красимира Хаджиева заключава „наличието на посесивна клитика в тези конструкции говори, че тяхното обособяване във формален план е резултат от късен механизъм, който обаче развива възможност, добре позната в световните езици“ (стр. 111).

За да характеризира посесивните структури в български, дисертантката наблюдава не само книжовния писмен език, но и разговорната реч и понякога

диалектите. Например тя с основание забелязва, че посесивност се изразява и чрез членуване – особено често в разговорния език. В тази част на работата, която разбира се не е основна за тази дисертация, бих предложила да бъде използван и трудът на Олга Младенова за означаването на определеност в българския език.

Адмирации заслужава анализът на суфиксите за означаване на принадлежност (стр. 132-135), които имат принос изобщо към изследването на езиковата топология, както и контрастивните анализи на предикативната посесивност.

Вярно в дисертацията са уловени и обяснени важни тенденции в разволя на българския език, например отчетено е предпочитанието към превод на гръцки родителен падеж с притежателно прилагателно в ранния период на средновековната българска книжовност и състоянието в разговорния език днес – да се използва предлог „на“ и съществително, означаващо притежателя. В нова светлина са видени конкуренцията между *Dativus possessivus* / *Genitivus possessivus* в старобългарски и разволя на конструкции с предлога „на“ в историята на българския език след съпоставка с други индоевропейски езици и особено с изследвания на Е. Бенвенист за латински (1960 г.) и на М. Флавиа-Помпео (2012 г.) за гръцки език. Важни от гледна точка на историята на българския език, видяна в широк контекст на световните езици, са наблюденията на Красимира Хаджиева за пътищата на уеднаквяване на конструкциите за изразяване на приименна посесивност и предикативна посесивност в български.

Заслужават внимание и използване в бъдещи научни разработки анализите в дисертацията на конструкции, в които липсва означение било на притежателя, било на притежаваното.

Новаторски и приносни са сравненията на начините на изразяване на атрибутивна посесивност в български и осетински, в български и норвежки. Така дисертацията ясно показва какво е специфично за българския език и предлага обяснения. Авторката доказва, че уникална черта на българския език е използването на посесивна възвратна клитика – на фона на множество съпоставки.

Изложението на наблюденията и идеите на докторантката е ясно и убедително. Ясно са описани аналитичните процедури и ясно са формулирани изводите. Добро впечатление прави обособяването на подглава „Обобщение“ за начините на изразяване на притежание/ принадлежност в български език. Заключение, макар и кратко, точно

и прецизно представя основните постижения в дисертацията. Изводите на авторката логично произтичат от анализирания езиков материал, а не почиват на предвзети тези. Полезни за читателя са приложенията, които хвърлят повече светлина на мястото на непознати езици сред езиковите семейства в света.

В автореферата в обем 75 стр. точно са определени и изредени приносите на тази дисертация. Бих искала да подчертая още веднъж, че този труд има своя несъмнен принос не само при изясняване на специфичното за българския език, а чрез намиране на мястото му сред световните езици, дисертанката допринася за обогатяването на постановките на лингвистичната типология в световен мащаб и хвърля светлина върху дискутирани въпроси за езиковите универсалии, типология, лингвистични контакти и влияния. В методологичен план – дисертантката използва най-нови методи и постижения на общата лингвистика в международен план и проверява (чрез съпоставки на български с много други езици) кои актуални теоретични постановки на лингвистиката са изработили подходящ инструментариум за описание на езикови явления в различни езици. Похвално е, че тя не ограничава анализите си в рамките на една научна парадигма.

От автореферата личи също, че тезите на дисертантката са апробирани неведнъж на научни конференции, включително и международни.

Като цяло, от дисертацията личат задълбочени познания по обща лингвистика и специално по лингвистична типология, граматика, лингвистика на езиковите контакти, историческа лингвистика, социолингвистика, както и способност да се прави убедителен съпоставителен анализ и да се привеждат аргументи в подкрепа на защитавано становище или изказана нова теза. Затова убедено ще гласувам като член на научното жури да се присъди на госпожа Красимира Хаджиева научната и образователна степен „доктор“.

18 юни 2014

Гр. София

Подпис:

(доц. д-р Маргарет Димитрова)